

GUY SORMAN:

Nationernas nya välstånd

Diskussionen om vilket system som är bäst för olika länder behövs inte längre vara teoretisk. Verkligheten har hunnit ikapp teorierna och världen är full av exempel på hur det går om man inför kommunism eller kapitalism.

Den tyngsta kritik som måste riktas mot socialismen i den tredje världen är att den skapat orättvisa och sociala klyftor. Den nya generationen ledare är mer välvilligt inställd till liberalism och fri marknad.

Förlagsmannen och journalisten Guy Sorman är bl a författare till "La Révolution conservatrice américaine" och "L'État minimum".

Jag skall här inte beröra Östeuropa eller Sovjetunionen. Jag skall i stället behandla länder i den tredje världen. Många av den tredje världens ekonomiska problem skiljer sig dock inte avgörande från de problem vi finner i Östeuropa och Sovjet.

Först av allt måste vi sätta in saker och ting i ett perspektiv. Vi brukar tala om underutvecklade länder. Men i mänsklighetens och utvecklingens långa historia är fattigdom regel och fall av välståndsutveckling undantag. De undantag vi kallar utveckling har inträffat under speciella omständigheter. Man kan fråga sig om dessa omständigheter över huvud taget kan skapas, eller om det finns någon gen väg till utveckling. Svaret är inte självklart. Ger liberalism lösningen på den tredje världens problem? Finns det någon lösning? Jag är knappast säker på vilket svaret är.

För att förstå företeelser som underutveckling, fattigdom och massvält måste vi snabbt rekapitulera hur utveckling har uppstått. I Västeuropa blev den resultatet av politiska omvälvningar. Utvecklingen var följden av en politisk omvälvning, som medförde en separation av politik och ekonomi. Av hävd har i alla samhällen politik och ekonomi varit delar av samma värld. Traditionella samhällen präglas av en holistisk samhällssyn och det är endast på grund av de religiösa och intellektuella omvälvningarna i Europa under femton- och sextonhundratalet som dessa två sektorer olik fordringar skilde dem från varandra.

Vidare är det endast på grund av att ekonomi och politik skilts åt som individualismen kunnat uppträda — den individcentrerade kulturen, den fria markna-

den och nya sociala funktionsmönster — det som senare kommit att kallas kapitalism. Sålunda kan ingen form av ekonomisk utveckling äga rum utan en politisk revolution.

Vi måste också ställa frågan om utveckling är lika med framåtskridande. Svaret är inte givet. Utveckling *behöver* inte innebära framåtskridande. Vi kan inte säkert påstå att kulturen, civilisationen eller ens människors grad av tillfredsställelse i

Ingen form av ekonomisk utveckling kan äga rum utan en politisk revolution.

i-världens länder är överlägsna dem i u-länderna. Detta är dock inte frågan för dagen, eftersom vi kan se att folken i tredje världen faktiskt strävar efter utveckling. Det bästa svar vi kan ge är kanske att söka hjälpa dem, att ge dem verktyg för detta så att de kan få vad de efterfrågar — och detta utan några synpunkter från vår sida på vilken typ av utveckling de vill ha. Ståndpunkten är mycket enkel. De problem som sammanhänger med utvecklingen i dag är inte desamma som för 30 år sedan.

Resultaten är belysande

För trettio år sedan skulle en teoretisk debatt ha uppstått mellan ekonomer om frågan vilken som är den bästa modellen. Är det centralplanering, en dirigistisk modell, socialism eller en fri marknad? Dessa var ämnena för den teoretiska diskussionen då. Diskussionen i dag är däremot inte av teoretisk natur, eftersom alla modeller nu kan kopplas till mer eller mindre goda resultat. Efter dessa trettio år anser jag att debatten borde vara strikt pragma-

tisk. Vissa modeller fungerar och andra inte. Den enda modell som till dags dato har visat sig fungera är den fria marknaden, vilket visas bl a av de nya industriländerna i Fjärran Östern. Alla andra modeller, och då särskilt de planekonomiska, statsdirigistiska och socialistiska, har misslyckats.

Men om nu liberalismens framgångar är så uppenbara, varför är då inte alla länder i den tredje världen liberala i dag? Detta är en allvarlig fråga för oss liberaler. Vi är själva så övertygade om den fria marknadsekonomin och kapitalismens förträfflighet att vi knappast kan förklara varför inte människor överallt tillämpar dem i andra länder. Något måste vara fel. Ett första svar på frågan är att central planering och styrning utövar en stark lockelse på tredje världens ledare. Låt mig utveckla detta. Vi tenderar i väst att tro att ekonomisk utveckling är vad tredje världens ledare föredrar. Detta är inte sant — det första målet för tredje världens ledare är att bygga en nation eller en stat. Jag minns mina samtal med Indira Gandhi när hon var premiärminister, och med Julius Nyerere när han var gammal grånad president. Nyereres klara målsättning var inte att utveckla ekonomin, utan att skapa ett land som hette Tanzania och som inte existerat tidigare. I Tanzania kan man vara helt övertygad om att landets resurser koncentrerades på att bygga upp en stark stat, inte på att hjälpa folket ur dess fattigdom. Samma sak gällde Indien och samma sak gäller Brasilien. Än i dag, om man talar med Indiens premiärminister, kommer han att betona att indierna efter lång främmande dominans nu vill vara herrar i eget hus. Att avhjälpa fattigdomen är först det andra steget.

Socialism skapar sociala klyftor

Det huvudsakliga resultatet i dessa centralt planerade ekonomier är att de faktiskt lyckats skapa starka stater, starka byråkratier och starka arméer. Vi har i den tredje världen sett en regional imperialism framträda. Indien, liksom Brasilien i Latinamerika, är goda exempel på detta. Från deras utgångspunkter kan sägas att en centralt planerad ekonomi fungerar, vad avser skapandet av starka stater. Allt beror på vilket mål man har. Den huvudsakliga konsekvensen av en centralplanerad ekonomi i socialistisk tappning är varken att skapa välstånd eller fattigdom, utan att skapa social jämlikhet och rättvisa. Jag anser att den tyngsta kritik som måste riktas *mot* socialismen i den tredje världen är att den faktiskt skapat orättvisa och sociala klyftor. Återigen kan Indien och Brasilien stå som exempel.

Om man samlar alla resurser på de mycket begränsade sektorer som är viktiga för att skapa en stark stat, en stark armé och en tung industri, skapar man nämligen två kategorier av människor. Dels byråkraterna och de som har nära kontakter med byråkraterna, vilka får alla resurser. Dels folket som befinner sig långt från allt detta och inte får någonting. När vi betraktar Indien eller Brasilien ser vi att dessa länder har mycket stora ekonomiska och sociala klyftor. 15 % av befolkningen lever under i stort sett europeiska förhållanden. De tillhör enligt egen uppfattning en medelklass, medan 85 %, resten av befolkningen, lever i total fattigdom. Den förklaring som brukar ges till detta är att det är ett arv från kolonialismen. Detta är både sant och falskt. Ofta är det verkligen en historisk ballast, men den har förvärrats av den ekonomiska strategi

som dessa länder valt att följa under de senaste 30 åren. Vår kritik bör inte bara röra sig på det ekonomiska planet. Den måste även handla om våra idégivare. De har med förtjusning talat om "social rättvisa".

Liberalism och fri marknad

Låt oss tala om social rättvisa. Det största felet hos socialismen i den tredje världen är att den medfört ökade sociala orättvisor. Nu vet vi emellertid att det sedan början av åttiotalet spontant vuxit fram en ny trend i den tredje världen, som nu är mycket mer välvilligt stämd till liberalism och fri marknad. Det har skett ett slags intellektuell revolution som, även om den är mindre tydlig än den i Östeuropa, väl kan jämföras med denna. Ordet liberalism har haft dålig klang i den tredje världen fram till början av åttiotalet. Den ende premiärminister jag vet som kallat sig själv liberal, och jag är inte helt säker på att han var det, var premiärminister Okidowa Buthelezi i Kwazulu. Han brukade säga att han var den ende av tredje världens ledare som var liberal, men detta ansågs som ett slags provokation. Liberalism var i realiteten ett fult ord. Detta har på senare år snabbt ändrats. Varför?

Jag tror att huvudanledningen är att de dirigistiska och centralplanerade modellerna gjort bankrutt. Det finns inget annat alternativ än att gå över till en liberal modell för att få pengar från IMF, Världsbanken och biståndsgivande länder. Skälen är alltigenom pragmatiska. Senegals f d president Leopold Senghor som nu bor i Paris, uttryckte saken så här för mig: — Vi afrikaner ville vara européerna till lags. Under sextiotalet ville de att vi skulle vara

socialister, så vi var socialister. I dag vill de att vi ska vara liberala, och då är vi det.

Det ligger en hel del i detta, även om den pressande finansiella situationen, skuldtrycket, trycket från IMF och de europeiska och amerikanska regeringarna, också har spelat stor roll. Vi har glädjande nog också fått en ny generation ledare i den tredje världen medan den gamla generationen försvinner. Denna gamla generation, delvis knuten till självständighetskampen, var alltför politiskt belastad och avog mot västliga tankesätt av uppenbara och ofta helt försvarliga skäl. Den nya generationen har en helt annan utbildning, är mycket mer intresserad av ekonomi och vet mera om vad som fungerar och inte. Indiens premiärminister är en typisk företrädare för denna nya generation. Det blåser nya vindar.

Betyder då detta att de liberala idéerna kan spridas, eller att liberala idéer fungerar överallt? Detta anser jag vara en kärnfråga för liberalismen. När denna lära på sjuttonhundratalet för första gången formulerades filosofiskt och som ekonomisk modell, vilade den på två antaganden: att tillvaron är rationell och att det överallt finns entreprenörer. Är det då så, för att låna ett uttryck av nobelpristagaren Theodore Schultz, att varje enskild bonde i den tredje världen är en rationellt tänkande bonde? En annan fråga är om rationalitet är en egenskap som man finner i alla kulturer och hos alla folk.

Jag ska antyda ett svar genom att berätta några små historier ur min bok. De handlar om fem bönder i den tredje världen som alla är hämtade ur verkliga livet. Jag tycker att det är trevligt att få tala om människor av kött och blod och inte bara i globala termer, när vi nu talar om ekono-

misk utveckling och fattigdom.

Ibrahim Mahmoud är bonde och har sin gård vid Nilen, ca 10 mil norr om Kairo. Jag tillbringade en dag tillsammans med denne egyptiske bonde, som verkligen hade en besynnerlig inställning. Han odlar säd, men när säden är mogen gör han sig av med axen och behåller halmen. Vi tycker att det är både bakvänt och dumt att göra så, då vi vet att människor i Egypten svälter och att Egypten måste införa stora mängder spannmål.

Är då Mahmoud totalt fnoskig eller är han bara rationell? Han tänker helt rationellt! Varför? I Egypten konfiskeras spannmålen av staten för att föda städernas invånare. Halmen kan däremot säljas på den fria marknaden som kamelföda. Så Mahmoud agerar fullt rationellt genom att ta vara på den halm han kan sälja och göra sig av med den spannmål han inte får sälja. Detta är ett gott exempel på en bondes rationella handlande under irrationella omständigheter. Följden är, som vi alla vet, att man svälter i Kairo.

Den andra berättelsen handlar om Pablito Soraquin, kokaodlare i Bolivia. Varför odlar då denne man narkotika i stället för tomater eller spannmål, vilket vore mer respektabelt? Det beror på att han är en mycket rationell bonde. Han odlar det som ger honom den största inkomsten, och det som ger honom det bästa utbytet för närvarande är att odla koka. Det beror på att narkotikahandlarna betalar honom kontant och skyddar honom mot ingripanden från armén. Därför är den bolivianske eller peruanske bonden fullständigt rationell när han ställer upp som leverantör till narkotikahandlarna. Det är återigen rationellt i en värld som är irrationell.

Den tredje berättelsen handlar om en man jag kände i många år. Han är kines och heter Chen Dei Yang. När jag först träffade honom för mer än tolv år sedan var han medlem av en kinesisk folkkommun. Då överanstängde han sig inte. Han ägnade fyra timmar om dagen åt att studera marxism-leninismen och resten av dagen åt att söka odla litet ris. Avkastningen var mycket låg och befolkningen svalt. För två år sedan träffade jag honom igen. Nu har han en egen bondgård och får sälja en del av vad han producerar på den fria marknaden. Han är vad de kinesiska intellektuella kallar en rik bonde. Vad de menar med detta är att han tillhör den nya, korrupta klassen, och därmed står för allt vad kinesiska intellektuella avskyr. Chen Dei Yang är alltigenom rationell. Det är de kinesiska intellektuella som inte är det, enligt min uppfattning.

Den fjärde berättelsen handlar om en bonde i Tanzania. Jag tycker att berättelsen om Chino Abebe borde vara av särskilt intresse för en svensk publik, eftersom Abebe är ett offer för svensk inblandning i Tanzanias affärer genom stödet till Nyereres politik. Som ni vet gick Nyereres politik ut på att flytta om folk till bysamhällen för att kunna bygga upp landet. Planen var mycket logisk, mycket rationell. Folk skulle flyttas ihop i samhällen om 3 000 personer med en skola i varje. Skolan byggdes för svenska pengar och alla skulle lära sig samma språk. De åkrar som Abebe brukat låg mer än fem mil bort, så han kunde naturligtvis inte fortsätta att bruka dem. Vad gjorde han då? Han odlade litet grönsaker kring sin hydda, tillräckligt för att föda sig och sin familj. Följden har blivit att människorna i städerna svälter, eftersom det knappast

förekommer något jordbruk och inte alstras något jordbruksöverskott. Detta är en direkt följd av Abebes rationella handlande, bristen på rationellt tänkande hos den tanzaniska regeringen och de svenska biståndsansvariga.

Den sista berättelsen är också den tagen ur verkligheten. Den handlar om Mohan Singh. Han är bonde i Indien, närmare bestämt i Punjab. Mohan Singh tillhör dem som varit med om att genomföra vad vi brukar kalla den gröna revolutionen. Indiens gröna revolution är en kom-

Så länge det saknas små och medelstora jordägare är det svårt att få igång en ekonomisk utveckling.

bination av många faktorer – privat ägande, bättre grödor, bättre vattenförsörjning och en fri marknad. Det är tack vare denna kombination av tekniska, juridiska och politiska faktorer, privat ägande och en fri marknad som Indien inte svälter i dag utan t o m kan exportera ris och spannmål. Mohan Singh är en hårt arbetande man därför att han har ett direkt privatekonomiskt intresse av att förbättra sin situation. Därmed bidrar han till att förbättra den allmänna försörjningssituationen i sitt hemland Indien.

Vad jag vill säga med dessa fem berättelser är att i varje kultur, i varje civilisation, finner man människor som inte har någon utbildning, men som kan räkna och som vet hur man skyddar sig mot statens aggressiva strategier. Ni ser att samma rationella inställning ger upphov till väldigt olika följdverkningar. Men dessa följdverkningar kommer sig inte av bondens inställning. De framkallas av den

omgivning som skapats av staten. Den slutsats vi kan dra av detta är mycket klar.

Entreprenörskapets svårigheter

Den andra frågan jag ställde var om entreprenörskap är något som finns i alla kulturer. Frågan är svår att besvara, eftersom staten i många länder hävdar att den är tvungen att ta på sig uppgiften. Eftersom de inte anser sig ha några entreprenörer i sitt land, måste staten göra investeringarna och företag vara offentligägda. Jag anser detta vara en hypotetisk inställning, ty i de flesta fall då entreprenörer uppträtt som entreprenörer har de antingen blivit utkastade eller ihjälskjutna. Vi kan till exempel se på Östafrika. Där fanns det entreprenörer, men de var indier. Man ville dock inte ha indier som entreprenörer, så man utvisade dem. Entreprenörklassen i Afrika, folk som var vana vid att göra affärer, har ofta varit människor som tillhört olika etniska minoriteter.

Sanningen är att i Afrika, liksom i världen i övrigt, tillhör de mest företagsamma etniska minoritetsgrupper, något som naturligtvis inte kunnat accepteras i dessa nya länder. I Brasilien fanns det entreprenörer, men de har krossats av regeringens kreditpolitik. När en regering tar alla resurser för att investera dem i offentliga företag, så finns inga pengar över för privata entreprenörer. Då säger regeringen: se, det finns inga privata entreprenörer i Brasilien!

Det är min övertygelse att entreprenörskap finns överallt. Sanningen är att till och med i ett land som Korea, som totalt saknar entreprenörtradition, finns det nu en fantastisk grupp av entreprenörer. Korea var rena skolboksexemplet på ett

land utan denna tradition. Om man läser amerikanska ekonomers böcker från femtiotalet förklarar de, att Korea aldrig någonsin kommer att kunna utvecklas ekonomiskt. Orsaken skulle vara att konfucianismen hindrade detta folk från att aktivera sig ekonomiskt. Det hävdades att konfucianismen fostrar människor till passivitet och ovilja att ta initiativ. Trettio år senare läser vi nu i den ekonomiska litteraturen (om av samma eller nya författare vet jag inte) att det är helt odiskutabelt att Koreas framgång beror på konfucianismen, eftersom den får folk att arbeta hårdare.

Ingen nation evigt förtappad

Jag vill återigen betona att detta inte är fritt uppfunnet. Den ekonomiska facklitteraturen är verkligen en av de mest lustiga genrer som finns. Slutsatserna av dessa generaliseringar kring rationalitet och entreprenörskap är, att jag inte tror att någon nation är evgt förtappad. Alla kan förbättra sin lott om bara vissa grundvillkor uppfyllts: privat egendom måste respekteras; marknaden måste vara mer eller mindre fri; samhället måste styras "under lagarna" och enskilda initiativ måste skyddas av lagen; och det måste finnas en förutsägbar och relativt hederlig regering. Jag säger relativt hederlig eftersom ingen regering någonsin är totalt hederlig och korruption ibland kan vara nyttig för ett lands utveckling. Så kan till exempel statliga tjänstemän lära sig pengarnas viktiga funktion i en ekonomi.

Ett av skälen till att kapitalism kan fungera överallt är att den är neutral visavi kultur och civilisation. Detta är ett mycket viktigt faktum. Man kan vara kapitalistisk

entreprenör och konfucian, man kan vara kapitalistisk entreprenör och buddhist, etc. Jag ser i denna kapitalismens neutralitet den kanske främsta orsaken till att den kunnat anpassa sig och vara så flexibel under vitt skilda omständigheter. Om vi emellertid återvänder till dagens situation, finner vi att en rad hinder måste övervinnas och en rad frågor få sina svar, om vi skall kunna utbreda liberalismen i den tredje världen. Jag skall beröra sex av dessa.

Japan, Korea och Taiwan

Låt oss se på vad som hände i Japan, Korea och Taiwan. Den ekonomiska utvecklingen där startade först efter en jordreform. Denna skapade en ny medelklass och en ny bourgeoisie av jordägare med små gårdar. Så länge man saknar denna klass av små och medelstora jordägare är det svårt för ett land att få igång en ekonomisk utveckling. Därför är det svårt att se hur de u-länder som styrs av konservativa eliter av jordägare alls skall kunna utvecklas ekonomiskt. Deras traditionella eliter är fientliga till vad jag kallar en liberal eller borgerlig revolution. Det finns också en annan grupp som vanligen ogillar liberalismen i den tredje världens länder — de intellektuella. Precis som i Västeuropa är de intellektuella svaga för socialism och marxism, eftersom de tror att intellektuella respekteras mer och har större makt i socialistiska länder.

Låt mig bara få ta upp det kinesiska fallet, eftersom jag nyss i provocerande ordalag berörde det. Det som hände i Kina i juni 1989 var mycket komplicerat. Jag besökte just då Peking. Det som då skedde har i väst tolkats som en demokratisk

revolution mot byråkratin, utförd av de nya grupper som trätt fram i reformernas spår. Detta är inte sant. Folket som med sådan tragisk utgång revolterade på Tienan-men var inte företrädare för någon bourgeoisie eller entreprenörklass utan var traditionellt tänkande akademiska lärare och konfucianska intellektuella. De visade klart att revolten inte handlade om mer demokrati, utan om att behålla den intellektuella och akademiska elitens gamla maktställning i Kina. De vände sig mot vad de kallade korruption, med vilket de avsåg framväxten av den nya entreprenörklassen. Det var en protest mot den sociala revolution i Kina, som orsakats av en framväxande kapitalism och fri marknad.

Befolknings- och utbildningsfrågorna

Det andra hinder som möter en liberalisering är befolkningsfrågan. Hur ska vi hantera det som ibland i amerikansk litteratur kallas den demografiska bomben? Är den ett hinder för utvecklingen och måste åtgärder vidtas för att begränsa befolkningsutvecklingen i den tredje världen? Jag anser detta vara att spanna kärran för hästen. Sanningen är att det i ett fattigt land är rationellt för en familj att ha så många barn som möjligt. De är en investering, och kostnaderna för att ha barn är låga. I fattiga länder börjar de arbeta vid unga år och när man blir gammal utgör barn motsvarigheten till våra välfärdssystem för de äldre. Eftersom det i fattiga länder är rationellt att ha många barn förblir varje politik som syftar till en begränsning verkningslös, vilket visas av de försök i den vägen som gjorts i Kina och

Indien. Sanningen är att den demografiska utvecklingen ändras när den ekonomiska utvecklingen skjuter fart. Vi kan se på Korea eller Thailand, där detta samband är tydligt. Det är i dessa länder först efter att den ekonomiska utvecklingen skjutit fart som föräldrar frivilligt beslutar sig för att begränsa antalet barn. De gör det därför att förväntningarna på framtiden förändrats, och barn nu endast utgör en tillgång om de får utbildning. Överbefolkning är alltså inte ett hinder för den ekonomiska utvecklingen utan en följd av fattigdomen. Den demografiska bomben kan bara desarmeras av en ekonomisk utveckling.

Jag tror att man kan se frågan om utbildning på samma sätt. På femtio- och sextiotalen trodde de flesta så kallade u-landsexperter att ett grundläggande villkor för ekonomisk utveckling var att man gjorde enorma investeringar i utbildning. Detta har också skett i många länder, Tanzania är ett bra exempel på detta, och en stor del av de egna resurserna och biståndet har satsats på utbildning. Följden blev ett stort misslyckande. Varför?

Jo, varken föräldrarna eller barnen kunde se något behov av utbildning. De fick utbildning i ett land där det inte skedde någon utveckling, och då är utbildning varken en tillgång eller en investering. Så man gick till skolan så litet som möjligt och glömde genast allting så snart man slutat. Utbildning har mening endast som en konsekvens av ekonomisk utveckling. Först när familjerna har ekonomiska möjligheter kommer de att skicka sina barn till skolan och barnen att vara motiverade och ha förutsättningar för att studera.

Det koreanska exemplet är betecknande. I böckerna kan man läsa att Korea är

ett utvecklingsland, där mycket satsas på utbildning. Det har skett eftersom siffrorna från femtiotalet tycks visa att 95 % av befolkningen varken kunde läsa eller skriva. Koreanerna var praktiskt taget illitterata och endast eliten hade någon utbildning. Det sug efter utbildning som i dag verkar så stort i Sydkorea är alltså en följd av den ekonomiska utvecklingen och inte en nödvändig förutsättning för den. Såväl befolkningsutveckling som utbildning lyder under samma lagar och följer samma trender. Resultaten kommer först då människor själva beslutar sig för att minska antalet barn eller att ge dem utbildning.

Bör u-landsbiståndet upphöra?

Hur skall vi då se på biståndet? Är detta ett hinder eller ett villkor för utveckling? Detta är en svår fråga som jag inte tror kan besvaras generellt. Jag håller inte med min gode vän lord Bauer, när han hävdar att allt u-landsbistånd bör upphöra, eftersom det till sin natur är skadligt. Jag anser att u-landsbiståndet måste granskas projekt för projekt.

Först och främst måste man skilja mellan humanitärt bistånd och utvecklingsbistånd. Det humanitära biståndet är normalt höjt över varje misstanke. Utvecklingsbistånd är däremot vanligen inte av något värde för någon, utom för de byråkrater som lever av det. Farligare är att dessa biståndsprogram kan vara skadliga genom att de stöttar inkompetenta och korrupta regimer och dessas felaktiga politik. Här är återigen Afrika ett bra exempel. Än i dag består europeisk afrikapolitik i att man håller fast vid en illa underbyggd politik.

Låt oss ta Elfenbenskusten som exem-

pel. Där har vi stött en politik som baseras på export av endast två råvaror, kaffe och kakao, utan att söka påverka regeringen att bredda sin export. Varför har vi gjort det? Delvis därför att vi varit blinda, men även därför att franska intressen varit inblandade. Ekonomisk imperialism är något existerande som man måste ta itu med. Bistånd bör enligt min uppfattning inskränkas till och koncentreras på rent humanitära program.

Hur skall vi då förhålla oss till världsmarknaden? Vi vet att länder som Korea, Taiwan och nu Thailand grundat sin politik på att främja export och inte subventionera import, vilket visat sig riktigt. Detta har varit av godo för dessa länder, men gäller det alla länder och även i framtiden? Är främjande av exporten en generell väg till framgång?

Jag anser att svaret snarast är ja. Med det menar jag att alla länder har några komparativa fördelar. Problemet är att marknaden på det hela taget är oförutsägbart, och att marknaden är effektiv men orättvis. Ett u-land som väljer att främja exporten måste vara medveten om detta. Koreanerna var det. De började med att exportera textilvaror, och när priserna föll och nya konkurrenter började dyka upp så började de exportera TV-apparater och sedan bilar, byggprojekt och så småningom mikrochips.

Nyckeln till en framgångsrik exportfrämjande politik är alltså att vara flexibel och medveten om att man har med en orättvis marknad att göra. Valet står mellan att förändra världen eller att anpassa sig till den sådana den är. De som följt den sistnämnda linjen har visat sig mest framgångsrika.

Demokratifrågan

Den sista fråga som jag vill utveckla något är den problematiska demokratifrågan. Vilket är förhållandet mellan demokrati och utveckling? Det skulle vara både trevligt och tillfredsställande om vi kunde hävda, att det finnes ett direkt och klart samband mellan utveckling och demokrati, att utveckling krävde demokrati och att demokrati krävde utveckling. Om man vill bli populär skall man beröra dessa frågor på det sättet.

Det centrala är inte hur regeringar väljs utan hur makten används.

Om man däremot vill vara ärlig, blir svaret komplicerat. Förhållandet mellan demokrati och utveckling är ingen lätt fråga. Om vi ser till de s k NIC-länderna i Fjärran Östern vet vi, att de alla var antingen upplysta despotier eller länder med relativt upplysta auktoritära regeringar och mycket litet av demokrati. Det finns ett men – och detta men är mycket viktigt. Under dessa auktoritära regeringar respekterades privategendomen, i viss utsträckning styrdes länderna "under lagarna". Man fick resa relativt fritt och hade tillgång till information utifrån. Det var auktoritärt styrda men på inget sätt slutna länder. Att upprätthålla lagarna och att respektera privat egendom är tydligen mycket viktigare än politisk frihet. Detta gällde den inledande fasen. Nu har, som vi vet, läget förändrats. Det är dock alltför tidigt att ha någon bestämd uppfattning om vilken den långsiktiga följden av den demokratiska processen kommer att bli i länder som Korea och Taiwan. Detta betyder nu inte att en upplyst despoti är

nyckeln till utveckling och den bästa sortens regim. Varför?

Despoter visar sig mycket sällan vara upplysta. Fallet Pinochet i Chile var ett undantag. Man kan inte påstå att den chilenska lösningen, att få en upplyst despot hängiven marknadsekonomins idéer, är den bästa. Han har varit den enda generalen i hela Latinamerika som stått på den fria marknadens sida. Alla andra generaler och hela det militära etablissemanget i Latinamerika har alltid varit motståndare till en fri marknadsekonomi. Peronismen är det verkliga uttrycket för vad militären i Latinamerika anser i frågan. Pinochetmodellen är således ingen lösning. Den kan snarast betraktas som ett olycksfall i arbetet.

Låt oss se på det demokratiska fallet. Där kan demokratin ibland vara till hjälp. Jag skulle vilja lyfta fram exemplet Argentina, som jag anser vara på rätt väg, med ett privatiseringsprogram infört av president Menem och en mycket hård anti-inflationistisk politik. Jag skulle vilja påstå att det är på grund av att han har demokratisk legitimitet, dvs har valts hederligt, som han har makt, mod och möjlighet att genomföra en marknadsorienterad politik. I detta fall verkar alltså demokratin till förmån för den ekonomiska utvecklingen.

Samma sak skulle kunna sägas om Bolivia, som också infört ett ambitiöst och långtgående privatiseringsprogram tack vare den legitimitet som givits den förre presidenten Paz Estensoro genom fria och hederliga val.

Demokrati kan dock även vara kontra-produktiv, såsom i Pakistan på premiärminister Ali Bhuttos tid. Ali Bhutto var en fruktansvärd demagog. Kanske var han en demokrat sett med västliga ögon, men

han förstörde totalt sitt lands ekonomi. Samma sak kommer att hända i Brasilien. Det motsägelsefulla i alla dessa exempel visar att det centrala inte är hur regeringar väljs, utan hur makten används. Det är inte bara maktens legitimitet som har betydelse för statsmaktens begränsning. Mycket ofta är det som västliga observatörer kallar demokrati eller demokratisering bara en förändring i det sätt ledarna väljs på. Vi applåderar villigt varje sådan förändring eller tendens mot ökad demokrati, men ofta är de nya ledarna precis som de gamla. De skapar samma slags auktoritära stater och samma slags auktoritära system. Vi måste därför se staten och statsmaktens omfattning ur andra perspektiv – graden av interventionism, respekten för privat egendom och personlig frihet – och inte bara hur staten är uppbyggd. En demokrati är ett land som styrs under lagarna; det är ett land med en klar boskillnad mellan en förutsägbar stat och ett oberoende civilt samhälle. Det är fel att kalla det demokrati varje gång det sker ett val någonstans.

Osäkra framtidsutsikter

Avslutningsvis skulle jag vilja bredda mitt synfält. En journalist frågade mig nyligen om jag är optimist eller pessimist. Jag vet faktiskt inte. Utvecklingen i den tredje världen kommer sannolikt att gå mot allt större diversifiering. Vi kommer att få se nya industriländer framträda. Länder som Taiwan och Korea kommer att stärka sin ställning. Länder som Thailand och Malaysia kommer att tillhöra de nya industriländerna. Länder i Mellanöstern, som Turkiet eller kanske Jordanien, kommer att träda fram. I Latinamerika skulle Ar-

gentina kunna rädda livhanken. Kanske blir också det svarta Afrika till slut en success story. I dag samlar alla sin uppmärksamhet på Ghana. Om något land skulle kunna lyckas i Afrika så är det Ghana. Men det finns inte något hopp ens under de närmaste trettio åren att få se under. Vad vi kan hoppas på är en stabilisering av läget i många av dessa länder.

På plussidan kan också understrykas att fenomenet massvält praktiskt taget har försvunnit i tredje världen till följd av den gröna revolutionen. Det består vissa fall i samband med krig eller inbördeskrig, t ex i Sudan och i Etiopien. Om man jämför försörjningsläget i dag i tredje världen, med dubbelt så många munnar att mätta, med situationen för tjugofem år sedan ser vi dock att läget på detta centrala område avsevärt har förbättrats. Jag tror dock att läget i vissa länder kommer att förvärras. För att våga mig på en mer precis förutsägelse, så skulle jag knappast rekommendera investeringar t ex i Egypten. Jag framhöll ovan att debatten i dag inte handlar om socialism eller liberalism. Jag anser denna debatt avslutad.

Detta betyder inte, i motsats till vad Francis Fukuyama skrev i sin uppmärksammade artikel, att liberalismen står ensam segrande kvar på slagfältet. Detta vore en kortsynt åsikt och segrarlater bör

alltid undvikas. Varför? Helt enkelt därför att vi kommer att få se nya former av motstånd mot liberalismen växa fram. De kan heta nationalism, tribalism eller religiös fundamentalism. Jag tror att vi kommer att få se detta främst i den tredje världen, men även i länder relativt nära oss. Vi kommer att få se nya ideologier uppträda, som kommer att ha udden riktad mot västvärldens värderingar, mot själva idén om tekniskt framåtskridande. Detta kommer att ske i traditionens namn, i religionens namn, i nationens namn och i alla möjliga namn. Vi kommer att få se nationer som blivit besvikna på liberalismens långsamma framsteg förena sig och revoltera mot själva idén om utveckling, eftersom liberalismens begränsning är att den kanske i alltför hög grad är rationell. Den lämnar inget utrymme vare sig för lidelse eller för afrikansk nationalism — och den är en långsam process.

Hur länge, hur många år är människorna i den tredje världen eller i Östeuropa beredda att vänta på att se resultaten av sina ansträngningar och skörda frukterna av en ny liberal politik? Låt oss därför inte självbelåtet luta oss tillbaka. Vi skall hålla ögonen öppna och vara beredda på nya strider. Men det är ju detta som gör livet intressant.